

MUSTAQIL TA'LIM ORQALI BO'LG'USI JISMONIY TARBIYA VA
SPORT MUTAXASSISLARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Ruzmetov Furqat Ikramovich

O'zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar vazirligi

Xorazm akademik litseyi o'qituvchisi

Annatsiya. Ushbu maqolada kredit modul tizimida mustaqil ta'limni tashkil etishning belgilanishi, bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining o'quv jarayonida mustaqil ta'limning ahamiyati, shuningdek, mustaqil ta'limning oliy ta'limdagi o'rni haqidagi olimlarning fikrlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar. Mustaqil ta'lim, kredit-modul tizimi, o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini baholash, kasbiy tayyorgarlik, ko'nikma va malaklarning shakllanishi.

Аннотация. В статье дано определение организации самостоятельного обучения в кредитно-модульной системе, значение самостоятельного обучения в образовательном процессе будущих специалистов по физическому воспитанию, а также представлены взгляды ученых на роль самостоятельного обучения в высшей школе.

Ключевые слова. Самостоятельное обучение, кредитно-модульная система, самосознание, самооценка, профессиональная подготовка, формирование навыков и компетенций.

Annotation. This article discusses the definition of the organization of self-study in a credit-modular system, the importance of self-study in the educational process of future physical education specialists, as well as the views of scientists on the role of self-study in higher education.

Keywords. Self-learning, credit-modular system, self-awareness, self-assessment, professional training, skills and competencies formation.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" 2019 yil 8-oktabrdagi PF-5847-son hamda "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida" 2020 yil 2-martdagi PF-5953-son farmonlarida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasi tamonidan 2020 yil 31-dekabrda 824 sonli "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori imzolandi[1].

Ushbu qarorga muvofiq, o'quv yili uchun ta'lim dasturi tuzilmasi bir yoki bir

nechta modullardan iborat ta'lim elementlaridan tashkil topgan bo'lib, oliy ta'lim muassasasi kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Ta'lim dasturi auditoriya mashg'ulotlari, ilmiy loyihalar, mustaqil ta'lim, ishlab chiqarish amaliyoti va boshqa ta'lim elementlaridan iborat bo'lishi mumkinli va o'quv jarayoni o'quv va nazorat tadbirlari majmuini o'z ichiga olib, o'quv tadbirlarida barcha turdagi auditoriya mashg'ulotlari, amaliyot va mustaqil ishlarning tashkil etilishi nazarda tutiladi.

Shuningdek qarorda muvofiq, kredit-modul tizimida 1 kredit o'rtacha 25 — 30 akademik soatlik o'quv yuklarnasiga teng bo'lib, bunda talaba muayyan fandan tegishli kreditlarni to'plashi uchun ma'lum miqdordagi o'quv yuklarnasini o'zlashtirishi zarur bo'ladi. O'quv yuklarnasi bakalavriatda — 40 — 50% auditoriya soati, 50 — 60% mustaqil ish soatiga (malakaviy amaliyot va bitiruv malakaviy ishlari bundan mustasno) bo'linadi.

Talaba o'qish yuklarnasining bu tarzda taqsimlanishi ta'lim olish jarayonida mas'uliyatni ma'lum darajada o'z yelkasiga olishi, fan bo'yicha darsda va darsdan tashqarida muntazam ravishda o'qib borishi kerakligini bildiradi. Eslatib o'tamiz, 1 soat auditoriya vaqti uchun talaba 1.5 soat uyda va kutubxonada o'qishi zarur. Lekin bu jarayon ko'p jihatdan o'qituvchining mas'uliyatiga ham bog'liq. Chunki talabalarni o'z vaqtlaridan samarali foydalanish uchun ularga darsdan tashqarida o'qish uchun qiziqarli materiallar va muammolar berib borish o'qituvchining vazifasidir.

Ta'lim jarayoni sifatini oshirishga qaratilgan ta'lim siyosati doirasida kompetensiyalarning rivojlanishi ta'limning kutiladigan natijasi sifatida qaraladi.

Hozirgi vaqtda bo'lajak jismoniy madaniyat mutaxassisiining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning dolzarbligi alohida ahamiyatga ega.

Jahon ta'lim amaliyoti "kompetentlik" tushunchasini asosiy tushuncha deb hisoblaydi, chunki, birinchidan, u ta'limning intellektual va ko'nikma komponentlarini o'zida mujassam etgan bo'lsa, ikkinchidan, bunda ta'limning asosiy maqsadi jarayonning o'zi emas, balki, talabalarning ma'lum bir natijaga erishishi nazarda tutadi.

Kasbiy kompetensiya asosiy, asosiy va maxsus birikma sifatida qaraladi.

Kasbiy kompetentlik har qanday kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lib, shaxsning jamiyatdagi xulq-atvorining axborot, kommunikativ va ijtimoiy-huquqiy normalaridan foydalanish asosida kasbiy muammolarni hal qilish qobiliyatida namoyon bo'ladi.

Asosiy kompetensiyalar ma'lum bir kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi va ma'lum bir darajadagi ta'lim maqsadlariga erishishga qaratilgan ta'lim jarayonini qurishga imkon beradi; ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan o'zaro munosabatlarni o'rnatish; loyihaviy va kasbiy o'z-o'zini tarbiyalashni amalga oshiradi.

Shunday qilib, kasbiy kompetensiya - bu mutaxassisning samarali kasbiy faoliyati uchun asos bo'lib xizmat qiladigan murakkab psixologik tushuncha bo'lib, o'z

ichiga bilim, ko'nikma va malakalar majmui hamda ularni real ob'ektlar va jarayonlarga nisbatan qo'llash qobiliyatini oladi. Shuningdek, maqsadlilik, mustaqillik, mas'uliyat, tashkilotchilik, ijodkorlik va boshqa zarur qobiliyatlarni rivojlanishida nomoyon bo'ladi.

Yuqori malakali mutaxassisni tayyorlash, kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish uning uzluksiz ta'limini tashkil qilmasdan mumkin emas, bu oliy o'quv yurtida o'qish davrida ham, ta'lim tizimidan tashqarida ham uzluksiz ta'lim olish zarurligini anglatadi. barcha ta'lim darajalari. Uzluksiz ta'limga o'tish sharoitida o'quvchilarning tizimli, maqsadli, mustaqil ishlashi ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismlaridan biri, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy, bilish va ijodiy faolligini oshirish vositasi sifatida qaraladi. Mustaqil ta'lim jarayonida mustaqil ishlash qobiliyati shunchaki istak emas, balki aniq zaruratga aylanadi.

Ta'lim sohasida bo'layotgan har bir o'zgarish jamiyatimiz ravnaqiga ijobiy ta'sir qilishiga shubha yo'q. Mamlakatning intellektual salohiyatini oshirish, davlat ta'lim standarti talablariga javob bera oladigan, yetuk, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Qaysi sohada bo'lmasin bilimlarni mustaqil ravishda egallashga intilish – talaba faoliyatining ta'lim muassasasidagi eng ajralib turadigan xususiyati, mustaqil o'qib, bilim orttirish asosi hisoblanadi. Ta'lim tizimida mustaqil bilim olish, nazorat qilish mustaqil ta'lim olishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Mustaqil bilim olishda avvalo, talabalarda mustaqil ishlashga, erkin, ijodiy faoliyat yuritishga va eng asosiysi mustaqil fikrlashga ehtiyojni shakllantirish lozim[2].

Talabalarni mustaqil ta'lim olishga o'rgatish - mustaqil o'quv faoliyati ko'nikmalarini shakllantirish ob'ektiv zarurligi o'quv faoliyati holati bilan ta'lim oluvchilarning mazmun, metod va natijalarga ko'ra xilma-xil mustaqil o'quv ishlarini yuritishning ichki imkoniyatlari o'rtasida nomuvofiqlik ko'zga tashlanadi, u talabalarning mustaqil ta'lim olish faoliyati xususiyatlari, uning mohiyati, tashkil qilish tamoyillari, mazmuni va metodlarini qarab chiqishga mavjud yondoshuvlarning har xilligi bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, ta'kidlash joizki pedagogik adabiyotlarda oliy maktab talabalarining o'qishi faqat o'qitish bilangina emas, balki ularning mustaqil ta'lim olishi bilan ham tavsiflanadi[3].

Mustaqil fikr yuritishga, aqliy va ijodiy faollikka erishishga qaratilgan mashg'ulot turi mustaqil ta'lim bilan bog'liq bo'ladi. Mustaqil ta'limning asosiy masalasi ham aynan talabaning dars va darsdan so'ngi faoliyati faolligini ta'min etishga yo'naltirilgan shart-sharoit, erkin fikr va kasbiy mas'uliyatni his qilishni ta'min etishga qaratilgan ijodiy jarayondan iborat. Mustaqil ta'lim ma'lum bilim, ko'nikma va malakalar hamda tajribalar zahirasi asosida amalga oshadi. O'quv fanlarini chuqur va puxta o'zlashtirish, ta'lim va innovatsion yondashuvlar asosida axborotlarni mustaqil izlab topish, uni atroflicha tahlil eta olish, ilmiy-ijodiy tafakkurni boyitish, o'quv-biluv jarayonidagi savol-javob va bahs-munozaralarda faol qatnashish, o'z fikr-

mulohazasini asosli dalillar bilan bayon qilish hamda uni himoya eta olish qobiliyati har bir talaba - bo'lajak mutaxassis olida turgan dolzarb vazifa hisoblanadi.

Mustaqil ish malakali mutaxassisning kasbiy tayyorgarligining ajralmas qismi hisoblanadi, chunki kasbiy mahorat tuzilishi professional o'z-o'zini anglashni o'z ichiga oladi, bu esa o'z-o'zini doimiy ravishda o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini yaxshilashni nazarda tutadi. Talabalarning mustaqil ishi tegishli tarzda tashkil etilishi, tizimga kiritilishi va o'qituvchi tomonidan oqilona boshqarilishi kerak. Tavsiya etilgan mustaqil ish tizimining maxsus yaratilgan imtiyozlar asosida amalga oshirilishi dasturlashtirilgan natijalarni berdi va uning samaradorligini ko'rsatdi[4].

Pedagogika fanlari doktori N.A.Muslimov ta'kidlaydiki, "Mustaqil ta'lim (avtodidaktika) - bilimlarni o'zlashtirish, tasavvurlarini rivojlantirish, tuShunchalar, ko'nikma va malakalarni hosil qilish bo'yicha o'quv jarayonining sub'ektiv maqsadiga muvofiq muntazam, mustaqil hamda avtonom faoliyatni tashkil etish demakdir. Mustaqil bilim olishda avtonomlik – o'qitish maqsadlari, tamoyillari, mazmuni, metodi va vositalarini aniqlash, tanlash, ularni qiynalmasdan hamda tashqaridan yordamsiz amalga oshirish qobiliyatidir. Mustaqillik – shaxsning alohida xususiyati, layoqati, faolligi, e'tiborini jamlashga qobiliyatligi, qo'yilgan maqsadga erishish uchun bor kuchini jalb etishi kabilarda amalga oshadi[5].

B.T.Aytenov tamonidan individual ta'lim berish va mustaqil ta'lim olishda foydalaniladigan o'quv materiallari (mustaqil ta'lim materiallari) o'qituvchi va ta'lim oluvchi o'zaro muloqotining asosini ta'minlovchi mustaqil ta'lim tizimi ishlab chiqilgan bo'lib, talabalarning mustaqil ta'lim olish tizimida mustaqil ta'lim mazmuni uning asosini tashkil etishi, mustaqil ta'lim olishning asosiy vositasi - bu mustaqil ta'lim materiallari ekanligi, shuningdek, o'qituvchi va talabalarning faoliyatini doimiy bog'liqligi ifodalangan.

Mustaqil ta'lim bilan integratsiyalashish xususiyatga ega bo'lgan bu kasbiy kompetentlik kasbiy mahorat darajasini, mutaxassisning bilimlari, kasbiy va hayotiy tajribasi, shuningdek samarali qarorlar qabul qilish strategiyalaridan foydalangan holda kasbiy faoliyatning real vaziyatlarida yuzaga keladigan murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatini belgilaydi.

Jamiyatning jadal ilmiy va ijtimoiy rivojlanishi muqarrar ekanligini hisobga olgan holda talabalarning ta'lim jarayonida olgan bilim va ko'nikmalarining tez eskirishiga olib keladi, bo'lajak mutaxassislar doimiy ravishda mustaqil ravishda yangi bilimlarni olish, uzluksiz o'quv jarayonini amalga oshirish va o'z-o'zini kasbiy takomillashtirish bo'yicha barqaror malakaga ega bo'lishi kerak.

Talabalarning mustaqil ishi bo'lajak mutaxassislarning kasbiy va ijodiy faolligini oshirishning muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Oliy ta'lim muassasasida talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda, eng avvalo, barcha turdagi o'quv faoliyati jarayonida talabalarning auctoriyada va undan

tashqarida yuqori faolliги, mustaqilligi va mas'uliyati uchun sharoit yaratish zarur. Mustaqil ishni tashkil etish shakllarini to'g'ri tanlash, uni o'qituvchi tomonidan oqilona boshqarish o'quv jarayonini optimallashtirishga yangicha qarash imkonini beradi va kerakli kasbiy tayyorgarlik darajasiga erishishga qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 824-sonli qarori.
2. <https://tiame.uz/oz/article/14-11-5>
3. Aytenov B.T. "Talabalarda mustaqil ta'lim olish faoliyatini takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari" Magistrlik diss. Toshkent-2014.: 89 b.
4. Татарницева С.Н. Методическая компетенция учителя и ее формирование в процессе самостоятельной работы студентов. Автореферат кан.пед.наук М.: 2003. 26 стр.
5. Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантириш. Монография. Тошкент. 2004. ЎзФА «ФАН». - 176 б. С. 33 б.